

A KESZTHELY-DOBOGÓI

SÍRMEZŐ.

IRTA

D^r. LIPP VILMOS.

(OLVASTATOTT A II. OSZT. ÜLÉSÉN 1883. MÁJUS 21.)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1884.

A KESZTHELY-DOBOGÓI SÍRMEZŐ.

A cerszeg-tomaji szőlőhegység nyugoti végkiágazása behatol a hévizi lapályba és ott egy félíg-meddig kopár dolomit-dombesortot képez. E dombok legdélibb és egyúttal nyugat felől legmeredekebb magaslata a Dobogó, mely nevét az aljában álló dobogói malomtól nyerte, mely azonban most birkaakol gyanánt szolgál. A Dobogó alját nyugatról kis patak mossa. A Dobogó a vele összefüggésben levő dombokkal együtt ma birkaelgelő és gróf Feste-ticsféle birtok, hogy azonban mint ilyen sem valami különös jó, bizonyítja azon körülmény, hogy már évtizedek óta innen hordják a törmelék-követ, itteni tájszólás szerint: murvát, az utak készítésére és javítására.

Hogy ezen a dombon sirok vannak, azt a murvavágók tudták csak, kik a Dobogón is három nagy mélyedést váj-tak ki, és legkevesebbet ezer sirt pusztíthattak el, miután e mélyedések épen a domb déli lejtőjén elterülő sírmező kellő közepére esnek. Az e sirokban volt régiségek is elpusztultak; hallomás után tudom, hogy a murvavágó parasztok azokat hazavitték gyermekeiknek játékszerül, hol azután elvetődtek. Csak a dobogói birkaakolban lakó árok-metsző gyermekeinél találtam még némi töredékeket.

A 70-es évek közepe táján, mikor még Szombathe-lyen laktam és a vasmegyei régiségtár számára gyűjtöttem, Lenbárd János urodalmi inspector úrtól kaptam két kisebb-szerű vascsákányt és két kerek edénykét fekete agyagból, mint állítólag dobogói leleteket. Én a lelet helyét jegyzékbe vettem, és mikor 1879-ben Keszthelyre tettem át lakáso-mat, meg is tekintettem, de tüzetesebben vele nem foglal-

koztam, mért egész erővel a Keszthely-városi sírmező kiaknázásával voltam elfoglalva.

Mindazáltal 1879. nyár derekán, néhány munkással kimentem a Dobogóra, mely kocsin félórányi távolban fekszik a várostól, de még annak határában, és a mélyedések partjában mutatkozó feketés foltokat vettem vizsgálat alá. Ez az első kísérletem nem volt valami biztató. A foltok ugyan síroknak vagy sírok maradványainak bizonyultak, három napi munka után nagy keservesen fel is ásattam összesen 25 sírt, de munkásaim, dacára a méregdrága napszámnak a mit fizettem, hanyagok, megbízhatatlanok és a mi fő, esikönösek voltak, rendelkezésemet semmibe sem vették, és mindent jobban akartak tudni mint én. Az eredmény is silány volt. Kések, karikák, esatok vasból, egy kis bronzesengetyű és néhány bronzkargyűrű-töredék volt az egész, a mit három napi izzadás és aránylag nagy költség után felmutathattam.

Ez ugyan magában véve, édes kevés volt, és mást talán a munka folytatásától el is riasztott volna, de miután a városi sírmezőn folytatott őszi ásatás alkalmával sikerült néhány értelmes munkásra szert tennem, és azokat rendszeres régiség-keresőkke kiképeznem, 1880-ban márczius 29-én ezekkel újabb kísérletet tettem a Dobogón. Dolgoztunk április 7-ig. Fölástunk összesen 45 sírt, szintén igen közepeszerű eredménnyel. A kőbe vájt és kőekkel kitöltött sírok felbontása sok nehézséggel járt, a munkások eszközei, esákány és vaslapát minduntalan elromlottak, a mi lassította és drágította a munkát, a sírmellékletek épségben való kivétele a kőkeményiségre összeállott törmelék közül ritkán sikerült. Ezen kísérlet azonban mégis meggyőzött arról, hogy e helyről, míg csak végig nem kutatam az egész dombot, tágítanom nem szabad, habár a sírmező oly kiterjedéséről, mint a milyennek az később bizonyult, ekkor még fogalmam sem volt, de nem is lehetett. A legjobb esetben is csak néhány száz sírra számítottam.

1881-ben, május 23-án, négy betanított munkással ismét felvettem a munkát a Dobogón. Június 28-ig 174 sírt ástunk fel. Ekkor az aratás beállta miatt kénytelen voltam

egy hóig szünetelni. Augusztus 31-én ismét folytattam a munkát és szept. 30-ig 156 sírt bontottam fel. Miután több irányból egyszerre indítottam meg az ásatást, csak most derült fel előttem a sírmező egész nagyságában; a kísérletezéssel tehát egészen felhagytam, a sírmezőt táblákra osztottam és hozzáfogtam annak rendszeres kiaknázásához. Az 1881. október 3-án megkezdett napló szerint egész 1882. szeptember 6-ig, a mikor is az utolsó sírt bontottam fel, a Dobogón 2034 sírt kutattam át, hozzászámítva tehát a napló megkezdéséig talált 400 sírt, volt e sírmezőn még összesen 2434 sír. Tekintve azt, hogy e sírokból, a 8—10 ezerre tehető, különböző alakú és színű üveg, agyagkő és borostyánkő-gyöngyöket nem is számítva, ezüst, bronz, vas, csont és agyagrégiségekből négyezer darabnál többet hoztam napfényre és mentettem meg a tudomány számára, talán nem szerénytelenség, ha azt állítom, hogy a dobogói temetkező hely Magyarország legnevezetesebb lelőhelyeinek egyike volt.

Hogy értekezésem, habár rövid, de mégis hű képét adja e lelőhelynek, közvetlen tapasztalataim és észleleteim alapján némely dolgokról részletesebben kell megemlíkezmem.

A sírok. A sírok meglehetősen szabályos sorokban éjszaknyugat-délkeleti irányban terülnek el. A sírfekvés eme, úgy látszik, szabályszerűségétől, minthogy a Keszthely-városi sírmezőn is ugyanezen irány mérvadó, csak a domb déli lejtőjének legkeletibb végében mintegy 150—160 sír mutatott fel nevezetes eltérést, a mennyiben a sorok ugyan rendszeren kezdődnek, de a esontvázak fekvése bennök helylyelközzel meg van fordítva, úgy hogy ellentétben a többivel, az arcz nem keletnek, hanem nyugotnak néz, a sorok felén túl pedig a sírok fekvésében egészen önkényes zürzavar észlelhető. E szegletbe alighanem egy későbbi nemzedék tette le halottjait. Következtetem ezt először abból: hogy a déli lejtő egész arczvonalaán létezett sírok, számra mintegy 350, már egyszer ki voltak forgatva, a mennyiben a esontvázakat ezekben csak a derékig találtam normális helyzetben, mell, karesontok és koponya a töltelék-föld közé

voltak keverve. Az összehányt esontokon a hajdanta rajtok volt ékszerek nyomai tisztán láthatók, magok az ékszerek azonban vagy részben, vagy egészen hiányoznak. És hogy ezen sírokat a rendetlenül temetkezettek hozzátartozói dulhatták fel, kiviláglik abból, mert az össze-vissza fekvő esontvázak mellett találtam oly ékszertárgyat is, és pedig nem egyszer, melynek összetörött párját vagy kiegészítő részét egy kiforgatott rendes sírból szedtem ki. A domb közepén és tetején csak helylyel-közzel akadtam feldult sírra, az ilyenek azonban minden körülmény arra mutatott, hogy valaha arany ékszereket tartalmazott. Megvoltak-e ezek a sírok a felszínen valami által különböztetve vagy sem, azt most már elhatározni nem lehet; de hogy azok, kik e sírokat kirabolták, egyenesen rá tudtak menni a gazdagok nyugvóhelyére, az bizonyos, mert sokszor 30—40 érintetlen sír kellő közepén van egy ilyen feldult sírhely.

A sírok mélysége és szélessége változó. A domb tetején és közepén síkérebbek és keskenyebbek, a domb alján mélyebbek és szélesebbek. Ez a talajviszonyok okozata, mert a magaslaton a sírok egyenesen a sziklába vannak vágva, alatt pedig, ámbár ott is a esontváz a kövön nyugszik, a kőaljat vastagabb földréteg borítja. Innen van az, hogy a sírok mélysége $1-2\frac{1}{2}$, szélessége $1-1\frac{1}{2}$ meter közt változik. A sír talapja mindig kelet felé kissé lejtős. Néha a sír oldalait köröskörül ökölnyi nagyságu kövek szegélyezik be.

Temetkezési mód. A esontvázak Az egész sírmezőn csak egy temetkezési mód volt általános érvényben: az egész testnek ruhástul és ékszerestul való eltakarítása. Urna-sírt csak egyetlen egyet találtam minden melléklet nélkül, az urna maga is darabokra volt zúzva a ráncszedő kötőmelléktől; a tökéletlen elégetés a sírban is csak egyszer fordult elő, szintén mellékletek nélkül. Lóvázat egy sírban sem találtam, a murvavágó parasztok azonban egyhangulag állították, hogy az általok szétrombolt sírok egyikében lett volna, a mi nem lehetetlen; kutyaváz két sírban, mókuszváz egy sírban fordult elő. — A sírlakók hét tizedrésze, mint az a vázából és mellékletekből világosan kiderült, nők és gyermekek voltak. A esontvázak rendes fekvése hosszúra kinyuj-

tott, a kezek és lábak helyzetében azonban, de csak ritkán, oly eltérések is mutatkoztak, mint a keszthely-városi sírmezőn. Egy esetet különösen ki kell emelnem; egy kettős sírban ugyanis két férfi esontváz karonfogva feküdt. Sok helyütt egy-egy sír többször volt használva, a hol az előbb benvoltak esontjai a töltelékföld közé keveredtek. A esontvázak közép, inkább zömök természetű, vaskos emberfajra utalnak, a koponya-typus, csekély kivételével, az egész sírmezőn egy és ugyanaz, dolichocephal, keskeny homlokkal és nagyon széles hátsó fejjel.

Dr. Török Aurél, egyetemi tanár úr szíves volt a Dobogó két koponyatypusát felolvasásom alkalmából meghatározni. Vizsgálatának eredményét egész terjedelmében idecsatolom.

I. ♂ férfi, 30—40 év között.

- a) Hyperbrachycephal. (Cephalindexe = 90.53.)
- b) Hypsicephal (Magasságindexe = 78.69.)
- c) Orthognath (Arcszög 86°.)
- d) Chamaeprosop (Széles arcú, arcindex = 69.)
- e) Hypsiconch (Szemüreg jelző = 75.)
- f) Leptorehin (Orrüvegjelző = 46.)
- g) Leptostaphilin (Inyjelző = 63.)

A koponya erőteljes izomzatú férfié, erősen kiálló szemöldívvel, erősen kiálló pofacsontokkal, phanerozyg (a járomívek a koponyatető keretéből kiálló), a csecsnyúlványok hatalmasak, a kettő között a nyakszirtesont hátsó felületén erősen kiálló esontszegély (torus occipitalis.) — Typus tehát: Hyperbrachycephal-chamaeprosop.

II. ♀ nő, 22—28 év között.

- a) Dolichocephal (Cephalindexe = 70.78.)
- b) Hypsicephal.
- c) Dentalprognath.
- d) Chamaeprosop.
- e) Hypsiconch.
- f) Mesorhin.
- g) Mesostaphilin.

A koponyatypus magasfokú dolichocephal-chamaeoprop, az arcméretek szerint az előbbi férfitypus arczával megfelelő típusú, csak a koponya alakjára nézve ellentéte a férfikoponya típusának.

A férfiak lábszárai többnyire kajlák, a mi lovas nemzetre enged következtetni, rosszul összeforrott kar- és lábszártörések nyomai nagyon gyakoriak. Egy már idős nőnek bal lábán anchilosiszt észleltem, a mennyiben felső és alsó lábszára térdben idomtalan esomó módjára együvé forrott. Hogy ezáltal sántaság állott be, azt az alsó lábszár hegyes szög alatti fekvése tisztán mutatta. A csontvázak állapota, néhány kivétellel, még meglehetősen épségű volt, — a férfiak legalább is harmadrésznél a koponya teljesen hiányzott, a fej nélküli sírok kiállítása rendszeren a lehető legszegevényebb. A gazdagabb felszerelésű sírok tetemei nem ritkán fakoporsóban nyugodtak. A koporsó hajdani létét legtöbbször csak egy 5—10 centiméter széles nyirkos fekete földvonal jelzette, egy helyütt azonban a tölgyfa-koporsó némi maradványait is sikerült meglelnem. A koporsók, alakjokat illetőleg nagy szegekkel összetákolt, pallókból álló födeletlen ládák voltak, a födelet durva szövet vagy gyékény takaró képezte, mint azt itt épúgy mint a városi sírmezőn is akárhányszor tapasztaltam. A tetemek tulnyomó többsége azonban koporsó nélkül a kivágott sirba tétetett le. A koporsó léte vagy nem létéről a halottak vagyoni állapotára biztos következtetést vonni nem lehet, mert habár általánosságban áll, hogy a koporsóban temetkezetteknek többnyire volt kisebb nagyobb mennyiségű melléklet, a legértékesebb tárgyakat mégis oly sírokban találtam, a melyekben a koporsónak még csak nyoma sem volt.

A mellékletek. Reám, kutatóra nézve ásatásom legérdekesebb oldalát képezik a sírmellékletek, azon tárgyak, melyeket a túlélők holtjaik mellé tettek, és a melyek, valamint egyrészlől az idetemetkezettek művelődési viszonyait tüntetik fel, másrészlől e sírmező korának meghatározásához az egyedüli támpontot szolgáltatják. A mellékletek felszólának fegyverek, házi-eszközök és dísz tárgyakra, mind a három csoportról van megjegyezni valóm.

Fegyverek. Minden körülmény arra mutat, itt is, de még inkább a városi sírmezőn, hogy fegyverek dolgában a hajdan itt lakott nép halottjai iránt legfukarabb volt. Talán azért, mert az élők nem igen nélkülözhatték. A legáltalánosabb fegyver, de talán eszköz is, mely ritkán hiányzik egy-egy férfiú sírjában, a kisebb-nagyobb kés, mely csaknem mindig a jobb kéz mellett fekszik, fahüvelyén vas- vagy bronzkarika van, az ezen keresztül húzott szíjjal a kés az övhöz volt kapcsolva. Nem ritkán azonban egy-egy sírban három, négy kés is fordult elő, a kés a nő és gyermekeknél is gyakori. Ez utóbbiaknál egészen miniatürekésekkéket is találtam. Kard, vagy csak vágó-kés (scramasax) is a Dobogón nem volt, azonban kardhüvelyvéget esontból, talán tizet is találtam. A sírmező jellemző fegyvere a hajító-fejsze vagy esákány, öt különböző változatban. Ha hozzáveszem még az egyetlen köpiüs lándzsacsücsöt és a hatféle nyílhegyet, elmondtam mind, a mit a Dobogó fegyverekben adott. Mindezen fegyverek anyaga vas.

Házi eszközök. Az e czím alá sorolható tárgyak is csak gyér számmal jelentkeztek sírmezőnkön. Agyagedény, néhány jelentéktelen csupron kívül alig volt; e csuprok alakításra nézve közelednek a római ilyféle edények formájához, voltaképen azok utánzásai, de az anyag maga, a melyből készültek, durva és nehézkes, az égetés gyarló és tökéletlen, a zig-zög és hullámvonal-czifrázatok ügyetlenek és kezdetlegesek, az edények körvonalai nélkülözik azon könnyed, keeses összhangzatot, mely a római edényeket, még a legszerényebbeket is jellemzi. Hogy azonban sok sírban volt ily apró edény, azt a számosan előkerült eszép darab bizonyítja. Speciálitása temetőnknek a fakupa, melyből néhány példány, bár nem annyi mint Keszthelyen, itt is akadt. Ezen 15—20 cm. magas és 8—10 cm. széles henger alakú kupák, mint a több helyütt még fönmaradt foszlányokból kitetszik, bükkfából készültek, vagy egyszerű vasabricsok vagy szélesebb és bevert pontsorok vagy rutákkal díszített bronzpántok által tartattak össze, és fenn egy mind két oldalt áthidaló sodrott vas vagy bronz fogantyúval voltak ellátva. Faállományuk, természetesen, elkorhad, csak

itt-ott tapadt az abrínes vagy pánt rozsdájához egy-egy foszlánya. Vasabrínesos esőbőr a Dobogón csak egy került elő, Keszthelyen sokkal kisebb térségen hatot is találtam. Római vaskules volt négy, köztük egy kiváló nagyságú, fönfön karikával ellátott példány. Orsógombok és hálónéhék égetett agyagból, a gyakori leletek közé tartoztak. Szintén gyakoriak a kelevéz-esatok esontból, köztük igen díszesen faragott példányokkal; az apró esont-sípok, és concentricus körökkel ékesített, fölül bevágott és közepén átlyukasztott szarvaeszkák, alighanem késmarkolatok, valamint hosszukás, háromélű és négy-öt lyukkal ellátott, néha szépen díszített esonteszközök, melyek rendeltetését azonban nem tudtam felfedezni. Találtam ezenkívül egy kétoldalu, az egyik oldalán sütrű, a másikon hézagossabb fogakkal bíró esontfésű, valamint egy vasfűrész töredékét is. Száz-számra megy a kova és aczél, mely mind a férfi mind a nősirok oly közönséges melléklete, mint a kés. Az aczél néha egyszerű hasáb, túlnyomó többségben azonban kacs-karingós alakú szerszám, melynek rendeltetését a keszthelyi sírmezőn, hol ritkább volt, még nem ismertem, de itt a Dobogón, hol tömegesen lépett fel, minden kétségen kívül helyeztem. Emez aczéllok magok egy kis változatos gyűjteményt képeznek. Aczél és kova mindig a balkéz alatt vagy mellett fekszik. A házi eszközökhöz számítandók a kisebb-nagyobb szegek is, ez utóbbiak határozottan koporsószegek voltak, lánc-darabok, bronzpántos pálezák és ugyanilyen apró faszelenczék, nem különben egy vas pecsénymóforma tárgy, egy vas-sarló, a köszörű és simító kövek. Nagyon ritkák a lószerszám-részek, a melyekből a Dobogó csak három zablatötredéket szolgáltatott. Evvel is úgy látszik oly kíméletesen bántak el, mint a fegyverekkel, mert mindennapi használatra kellett.

Díztárgyak. A díztárgyak a sírmellékletek zöme és egyúttal azok legérdekesebb és legértékesebb része. — Változatosság, gazdagságra és szépségre nézve fölülmúlnak ezek mindent, a mi még eddig hazánk egyes lelőhelyén találtatott. Nagybeesüekké teszi kiválóan az, hogy egy nép, egy kor művelődéstörténetének adatai; hogy tömeges vol-

tuknál fogva biztos és minden kétséget kizáró kiindulási és támpontul szolgáltnak hazánk minden e nembeli leleteinek megítéléséhez és meghatározásához. Lelőhelyem e rendkívüli és messze kiható fontosságát én az első pillanatban felismertem, és ez volt oka annak, hogy lelki és testi odaadással, semmi fáradságot és áldozatot nem kimélve azon voltam, hogy e kincsét hazai tudományosságunknak lehetőleg teljesen megszerezsem. A ki el tudja gondolni, mit tesz az, vidéken, szerény, elégtelen anyagi erővel, szellemi támogatás, és a mi fő, épen a népvándorlási korszakot illetve, kimerítő szakkönyvtár nélkül, negyedfél év alatt három ezernél több sirt fölásatni, átkutatni, a leleteket rendezni és meghatározni, az bizonyára méltányolni fogja munkámat.

De nézzük díztárgyainkat. Ezek vagy a szó szoros értelmében vett ékszerek, vagy pedig a ruházatot emelő, esinosító fémrészletek. Utóbbiak inkább a férfi, előbbieket a nő és gyermeksírok mellékletei. Csoportosítom e tárgyakat a következő módon: a. m. övdisz, ennek részei a szíjvég, esat, övkapocs, boglár, pityke vagy gomb; — a gyöngyök, tük, fibulák, gyűrűk, függők, karpereczek és kargyűrűk. Minden egyes csoportot külön fogok szemügyre venni és röviden, de telhetőleg kimerítően ismertetni.

Az övdisz. A teljes övdisz kizárólagosan a férfisírok melléklete, egyes darabjai azonban gyermeksírokban is fordultak elő, meglehet, hogy ez által a figyelmet akarták kitüntetni. Az öv bőrből készült, a mit határozottan egy keszthely-városi sírban puhatoltam ki, hol az elkorhadt bőrv egyes, ezüst-szíben játszó maradványait az övdisz bronz részei alól kivehettem; és közepén vagy kapesok, ezek száma rendszeren hat, vagy esat által tartatott össze. A hol az övkapocs mellett, és gazdag övdiszeknél ezt sokszor tapasztaltam, még egy nagy esat is fordul elő, ott rendszeren nagy szíjvég is van, ebből csaknem biztossággal azt lehet következtetni, hogy ezen esetben a bőrv alatt vagy fölött még egy szélesebb szíjból álló kard- vagy törkötő is volt. Az öv néha köröskörül, néha csak elül boglárokkal volt megrakva; az öv közepéről hol több, hol kevesebb,

fémtekóban végződő szijaeskák lógtak le, ezen szijaeskák pitykékkal vagy gombokkal voltak díszítve. A szintén gyakori egyenes dísztag pedig a kard vagy törkötő azon szíját ékithette, mely a kard vagy törhüvely karikáján füződött át. Az öv illetén reconstructiója az övdíszdarabok helyzetéből világlik ki. Az övkapcsok vagy a csat általában a fűresigolyák fölött egy csomóban fekszenek; a boglárók bizonyos távokban egymástól a medence-esontok felett, néha alatt is foglalnak helyet, a kardkötő csatja, ha van, és alatta az egyenes dísztag a jobb kéztől befelé fekszik a medence-esonton, a nagy szíjvég vagy a mellen vagy a lábszárak valamelyikén, vagy mellettök tínt elő, a kis szíjvégek, pitykék és gombok a térdek és medence közti térben voltak mindig. A gyakran igen díszes törsszorító rendszerint még rajta volt a pengén. Az övdísz darabjainak száma változik, a legkisebb teljesnek mondható 6, a legnagyobb 28 darabból állott. De minden övdísz, álljon bár hány darabból is, díszítésre nézve többnyire összhangzó, összetartozó egészet képez, egy és ugyanazon ékítmény vonul végig minden darabon, a legkisebbtől kezdve a legnagyobbig.

Az övdísz anyaga arany, ezüst, aranyozott vagy ezüstözött bronz, végre vas, ezüst berakattal. Az első és utolsó fajtával legrövidebben végezhetek.

Arany-övdísznek csak részeit találtam és pedig a legutolsó sírban, valószínűleg egy kirabolt régibb sír maradványai; t. i. négy gömbölyű, domború felületű igen izléses belső kerettel díszített arany-pitykét, egy a koponya bal oldalán álló kis csuporban. Már helyzetök is mutatja, hogy tényleges használatban nem voltak. A domború felület vékony aranylemez, az alja négyszeresen átlukasztott esontlapocska, a köztük tér valami fehéres, most már porladozó anyaggal van kitöltve.

Az ezüsttel berakott vas-övdíszek, melyek fölös számban fordultak elő, valaha kétségkívül igen csinosak lehetek, ma azonban egyes darabok kivételével már oly rozsdamelesztett állapotúak, hogy csak gyakorlott szem ismerheti fel az egyes részek hajdani rendeltetését. Talán ügyes és

ovatos tisztítás által egyik-másik darabot még praesentálhatóvá lehetne tenni, de én erre nem vállalkoztam.

Az ezüst övdíszek rendszeren alakra nézve kisebbek és kevesebb alkatrészből állók, mint a bronzból valók. Szerkezetök lemezes. A küllap vagy egészen sima, ilyen övdísz van egy (4 szíjvég, 6 pityke) vagy pedig bevéselt vagy trébelt ezífrázatokkal ékített, ezek számosak. A bevéselt ezífrázat szíjfonadékot vagy sujtást mutat, — a trébelt-maeandert, köröket vagy egyéb mértani rajzokat. Az ezüst, a fönne említett sima övdísz kivéve, mely csaknem színezüst, igen réztartalmu, úgy hogy egész felülete ép oly zöldrozdás, mint akármely bronztárgy.

Mind változatos alakításra, mind művészi szép kivitelre nézve a bronz-övdíszeket illeti az elsőség. Vannak öntöttek, és vannak lemezekből készültek. A legegyszerűbb öntött övdísz áll egy fűbula-alakú csatból, 2 szíjvégből és két négyszögletes boglárából, bevert concentricus körökkel díszítve. E körök, melyekkel még többször is találkozunk, mint díszítési motívum az őskor tárgyain ép úgy, mint a római készítményeken állandóan szerepel, és épen azért nem megvetendő támaszpontul szolgálnak temetőnk korának meghatározásánál is. Csakis ezért említettem fel külön ezt a máskép egészen szegényes és jelentéktelen övdísz.

A bronzövdíszek között legritkábbak az alakosak. Ezeknél csat nincsen, vagy legalább a találtaknál nem volt, az övkapcsok, boglárók és szíjvégek áttört, öntött művek, előbbieik szárnyas négylábu állatokat, utóbbiak néha csak az egyik oldalon, néha mindkettőn állatviadal képét mutatják. Ily nagy szíjvégekből csak kettőt akarok ismertetni. Magasságuk 9 cm. 4 mm., szélességük 3 cm. és szívesücsben végződnek. Az egyik mindkét oldalon fönne négyszögű kis keretben fekvő nyulat tartalmaz, e négyszögbe nyúlt be a szíj végső része, két apró szeggel megerősítve. Az előlapon egy nagy karmú ülő szörnnyeteg két özfórmula állatot gyűr le, a hátulsó lapon egy szintén nagy karmú szárnyas állat egy másik özfórmula állatot két első lábával szorít a földhöz. A másik szíjvég előlapján a kis négyszög alatt egy bika döntőget két állatot, a túllapján igen szép

levéldisz fut végig. Egy másik, a Dobogón közönséges övdisz, hosszúkás négyszögű lemezekből áll, a boglárók közepén két, csücsben érintkező háromszög van kivágva, a négy, szöglet díszét a szegek hólyagos fejei képezik. Az övkaposok szintén ily lemezek, esakhogy hat hólyagos szegfejjel és két-két lelőggő karikával bírnak. Emez övdiszekenél a kis szíjvégek egyáltalán szivesücsben, ritkábban gömbölydeden végződő sima tokoeskák, a nagy szíjvégek különböző alakításúak. Ilyen pl. egy 9 cm. 5 mm. magas, tojásdadon végződő szíjvég, öntött, melynek lapja igen elegáns áttört szitahálót ábrázol; egy másik, 5 cm. 5 mm. magas szivesücsben végződő, gyöngyözött szegélyben igen szép, áttört művi indadiszit mutat; egy harmadik 9 cm. magas, tojásdadon végződő, áttört művi, öt-öt reczézett karikákból alkotott keresztelkel van kitöltve; egy negyedik két egymás mögött ülő szárnyas négy lábú állatot; egy ötödik a caduceusra emlékeztető egymásfelé hajlott kígyókat áttört műben, egy hatodik virágesillagokat, egy hetedik az egyik lapon indadiszit, a másikán hullámvonalat stb. mutat. Gyakori azon eset is, hogy ezen díszitmény a kis szíjvégen, de leginkább a csat nyújtványán, a melyre különben azonnal rá kerül a sor, vagy egészben vagy részben ismétlődik.

A csat, az övdisznek szintén jellemző része, mivel gyakran magánosan is előfordul, külön ismertetést igényel. A legegyszerűbb csatok négyszög, vagy tojásdad keretek, melyek alsó részén a peczek lóg. Ilyen van bronzból és vasból elég. A díszes csatok azonban azok, a melyeken a csatkeret alsó részéhez szivesücsben vagy gömbölydeden végződő nyújtvány van illesztve, vagy avval egy tömör egészet képez. Első esetben a peczek azon a tengelyen forog, mely a csat keretét a nyújtvánnyal tartja össze, utóbbi esetben a peczek számára a keretnyílás aljára külön kis karika van alkalmazva. Különös, hogy igen sok, még a legdíszesebb csaton is vaspeczek van. A csat díszített része a nyújtvány, mely vagy az egész övdiszszel összevágó áttört művi inda vagy levéldiszit vagy kivert pontköröket, vonalokat és rutákat, vagy bévéselt alakzatokat mutat. Ez utóbbiakból kiemelek kettőt. Az elsőn szivalakú és váltakozó

pont és vonaldisz közepén a francia lilium, fleur de lys, domborodik ki, ugyanezen ezifrázat látható, esakhogy kipréselve, az e csathoz tartozó kis lemez-szíjvégeken is. A másik közepén egy bajusztalan emberi álarozot látunk, de az egész nyújtvány ismét maga is torzálarozot mutat. Ezen nagy csat magánosan találtatott. Magánosan előkerülők, és igen díszesek az egy darabban öntött hosszú csatok is.

A boglárók, alul négy szeggel ellátott, vagy öntött, vagy kimetszett vésés, sokszor préselés által díszített négy, hatszögű lemezek, van olyan is, melynek közepén befoglalt színes vagy fehér üvegsepp díszelég. A gombok fölülete igen gyakran virágesillagot ábrázol; a ptykék többnyire patkóalakúak s különböző nagyságúak. Vannak azonban lóherleveledű, valamint kígyófejekben végződő ptykék is.

Egy, a Dobogó különlegessége gyanánt tekinthető övdiszről külön akarok szólni. Áll pedig ez csatból, egy nagy szíjvég, ugyanolyan dísztagból, négy övkapos, két nagyobb és négy kisebb bogláróból. Különlegességét rendkívüli nagysága és díszítési módja teszi. Ugyanis a tükör-simára esiszolt fölület minden szögletében egy-egy igen szépen befoglalt kék üvegesepp díszelég. Ily övdiszit találtam négyet, két teljeset és két csonkát.

Ha végig tekintek ezen lényegileg egy ugyanazon alkatrészekből álló övdiszeken, lehetetlen, hogy meg ne lépjen azon hasonlatosság, mely ezen és a frank sírokban talált övdiszeken között létezik. És mégis határozottan tagadnom kell, mintha övdiszeink a későbbi frankokéival egykorúak volnának. Ennek minden körülmény ellene szól. Sőt azt merem állítani, támaszkodva a Németországban talált és római katonákat ábrázoló sírkövekre, hogy ezen övdiszeken már a rómaiak alatt s valószínűleg magok a rómaiak között is a birodalom nyugati és éjszaki tartományai általánosan divatban voltak, a mely divatnak a népvándorlás nemzetei is hódoltak, és a melynek nyomait még az ósmagyar sírokban is föllelhetjük. Az övdiszhez számíthatom még azon néhány nagy és vaskos bronzkarikát is, melyek rendes közökben három-három gömbbel vannak díszítve. Ezen gömb-

disz különféle nagyságban, az ékszereken, sodronyfűggőkön, mint esőpp; gyűrűkön pedig mint a kő foglalatját tartó tag is előfordul, és a népvándorlási tárgyak jellemző diszitménye.

A tulajdonképi ékszerek közt első sorban is a gyöngyökről, a nő és gyermeksírok eme állandó mellékletéről kell szólanom. Tömeges föllépésök, volt eset rá, hogy egy-egy sírból száz-számra szedtük ki, valamint alak és színkülönfélések oszttályozásukat lehetetlenné teszi. Csak általánosságban azt jegyezhetem meg, hogy a lapos szivalakú és barnaszínűek képezik a többséget, a szalag és virág zománeczal diszítették a legszebbek, a nagy lapos szurok-fekete és recézett felületű római gyöngyök ritkák, legritkábbak azonban a kék vagy fehér babalakú amuletygyöngyök. Állományra nézve néhány agyag, kő vagy borostyánkőből készültet kivéve, mind üvegből valók. Halottjaikon a gyöngyfűzerek vagy a nyak körül voltak tekerve és leszolgáltak egész a mell közepéig, vagy azonfelül még a hajba is voltak fonva. A gyöngyecsatok vagy bronz vagy ezüstből valók, egy ilyen gyöngyecsat, pl. egy kilenezszer átlukasztott egyenes kis pálczatag, a melyen a gyöngy-sorok át voltak húzva. A fűzereken itt ott a gyöngyök között apró lógók is voltak. Ilyenek fölös számban az átlukasztott kis római bronzpénzek, kivétel nélkül a IV. századból, de többnyire rendkívül kopottak; továbbá szivalakú szőlőfürtöcske bronzból, ezüst félholdaeska, bronzba foglalt színes, hosszukás üvegeseppék; végre amuletek esontból, ilyen egy jókora lapos karika köröskörül átluggatva; fenn egy különálló négyszögű tartóval, — vagy kőamuletek, ezek sima fehér pala-táblácskák, fenn a közepén átfurva, — vagy végre átluggatott farkas, kutya és ártányfogak. A gömbölyű gyöngyök nagysága a gombostüfej és olaszmozgóró nagysága között változik.

A ruhátük négy nagy csoportba oszthatók. Az elsőbe tartoznak a lapos végű, hosszukás egyfokúak. Ezeket valószínűleg fűzésre és varrásra is használták. Ezek közül különösen kiemelendők a kígyó fejű és kígyómódra görbült tük, melyekből néhány igen diszes példány került. A második csoportot a bunkós végű, gyakran igen szép vonaldiszes

egyenes tük képezik. A harmadik csoportba osztom a gombos fejűeket, a negyedikbe pedig azokat, melyeknek lapos vége fülkanálformára meggörbül. Habár minden csoport ismét külön fajtákra oszlik, a legváltozatosabb mégis a negyedik. Ehhez tartozik mindenekelőtt a keszthelyi sírmezők különlegessége, ama, néha rendkívül nagy, hol egészen sima, hol apró négyszögekkel tagozott, vonal és pontezifrázattal ékeskedő tü, melynek foka hosszukás négy ágú, és csaknem olyan, mint a mai spēkelő tü. Ez bronzból, kivételesen ezüstből is fordul elő, holott a többi tünemekből vaspéldányaik is vannak. A vastü különben nagyon ritka és nem is szép. Foknélküli fülkanal-as tü többféle van. Van olyan pl. mely a fülkanál alatt négyélű vastagodást mutat, melynek négy lapja hullámvonallal diszített; van egészen sima; van olyan is, mely a fülkanál alatt, csaknem hosszúsága feléig igen tetszetős tagozattal van ellátva. — A Dobogón e tük mindig, kivétel nélkül, a mellesonton keresztbe feküdtek, nyilvános jeléül annak, hogy a mellen vagy a ruhát, vagy a kendőt tartották össze. A keszthely-városi sírmezőn azonban e tüket a koponya alatt is találtam, tehát hajtükül is szolgáltak.

A fibulák, vagyis a szoros értelemben vett ruhátartó tük, a Dobogón szép számmal jelentkeztek. Határozottan római fibula van háromféle, mindegyik több példányban, ismét egy bizonyítéka annak, hogy népiünk, időben, nem eshetett messze a rómaiaktól. A frank fibula, melyekből a városi sírmezőn két igen szép példányt találtam, és a melyek okai voltak annak is, hogy sírmezőinket a VI. és VII. századból keltezték, csak egy, de igen sajátos példányban került napfényre. Kicsiny, egyszerű lemezkészítmény, feje három ágú, nyaka egyenes. Végig bevéselt concentrikus körökkel van diszítve. E diszítési mód, valamint a fibula egész alkata, mely semmi egyéb, mint a három gombú római fibulának elsatnyulása, a mellett szól, hogy ezen fibula fajta eredete még a római korszakban gyökeredzik, és hogy a műipar, mely a szíjvégek, esatok és boglárók kidiszítésében már a rómaiak alatt a tökély oly magas fokán állott, csakhamar ezen fibulafajtának is megadta azon phantastikus

alakot, mint a milyent a keszthely városi példányok mutatnak, a melyek alakos és sujtásos ezifrázatai igen elűtnek az efféle későbbi frank készítményektől.

Legérdekesebbek azonban sírmezőnkön a korongos fibulák, a melyek a városi sírmezőn egészen hiányzanak. Sajátságos, hogy ezen legszebb és csaknem mondhatnám, legdrágább ékszerek kizárólag a leánygyermeksírok mellékletei. Úgy látszik, hogy a szállók a kedves elhunytat szeretetök jeléül díszítették fel legdrágább ékszereikkel. A két legszebb példány ezüstből való, fölületök domború, hátsó lapjok, a melyhez a vastű volt forrasztva, sima. A két lap közti tér valami fehér ragaszszal van kitöltve. Mindkettőnek előlapja alakos kép. Ugyanis az egyik sima ezüst keretben a bold. Szűz fogantatását ábrázolja, tehát keresztény eredetű. Egy dombon álló kereszt, jobbán Gábor arkangyal, balján pedig Szűz Mária alakja látszik. A kép aranyozott, az alakok trébelt művek. A korong átmérője 5 cm. a gyöngysorral szegélyezett, különben kissé megrongált képé 3 cm. — A másik, díszített ezüst keretben, arany lapon egy római császár apotheosisát mutatja. A kép közepén sas áll, fölfelé kiterjesztett szárnyakkal. A szárnyak között a császár mellképe jobbról is balról is egy-egy pálmaággal. A sas jobb lába karmaival valami villámkötegfélét tart. A korong átmérője 5 cm. 4. mm., a képlapé 2. cm. 8 mm. Ezen fibulák hihetőleg valami rabló hadjárat zsákmányából valók. A többi tizenkét korongos fibula előlapjai trébelt műben hol leveles, hol virágos, hol pontokból dudorok vagy vonalokból szerkesztett esillagokat ábrázolnak. Érdekes még egy kis korongos fibula, melynek tömör öntött korongja áttört műben három egymásfelé forduló lófejet mutat. A mondottakból kitűnik, hogy a korongos fibula sem a későbbi frank korszak találmánya, mint némelyek vélik, hanem szintén már a késő római idő egyik divatezike.

A gyűrűk, értem azokat, melyek ékszer gyanánt szolgáltak, nagyon ritkák. Gyermeksírokban találtam néhány karikagyűrűt; nagy férfigyűrű csak kettő fordult elő, az egyik sima lemez, mely elől paizsmódjára szélesedik ki, — a másik már érdekesebb, mert három spirált képező sodrony-

ból áll, mely a közepén széles lappá van verve. E lap kidomborodó pontsorokkal torzálarcot mutat. Ezüst gyűrűket, kövel és a nélkül, vagy vésett pecsétlappal csak nősírok adtak. Ezek egyike határozottan római, mert pecsétlapjára a bunkójára támaszkodó Hercules van vésvé; a véset, igazán szólva, nagyon gyarló.

A dobogói sírmező legszámosabb, legszebb, legértékesebb és legváltozatosabb tárgyai a függők, a nő és gyermeksírok, melyek mint már említém, túlnyomó többségben vannak, állandó mellékletei.

A függőket, könnyebb áttekinthetés végett, több csoportba kell osztanom.

A első és legnagyobb csoportot képezik a bronz sodronyfűggők. Ezek vagy egyszerű, minden dísz nélküli nyílt sodronykarikák, egy-egy igen apró ilyen még férfisírokban is fordul elő néha, vagy a karika alján különböző ezifrázattal ellátottak. Ezen ezifrázat a sodrony végére kötött bog, vagy kaeskarings fonadék, vagy három-négy összeállított gömböcs, néha kétszeresen is egymás alatt, a felső nagyobb, az alsó kisebb, vagy a sodrony végére alkalmazott kis üvegyöngy, vagy a karikáról lelógó háromszegű rovátkolt bronzlemez. Általában mondhatom, hogy a sodronyfűggők változatossága oly nagy, hogy egy egész mintatáblázatot lehetne belőlök kiállítani. Voltak, de ritkábban, ezüst-sodrony karikafűggők is.

A második csoportba sorozom a nagyobb és erősebb szerkezetű függőket, ámár ezek is különböző alakúak. Ilyenek a tojásdad idomúak bronzból vagy ezüstből, melyek alját borsónyi nagyságú csöpp díszíti, továbbá a nagy bronz kerekfűggők kiszélesített és bevészt vonal-díszszel ékeskedő homlokklappal, ezek néha alul külön karikába vannak hajtva, minden bizonynyal valami lógó befogására.

A harmadik csoportba azok tartoznak, melyeknek karikája üres gömbön megy keresztül. E függők ritkábban bronzból, többnyire ezüstből valók, a bronzfűggők gömbjei simák, és hol teke, hol két egymáshoz illesztett féltékéből állanak, külsejükön egyenközten igen izléses sod-

ronyhullámvonal fut köröskörül. Ily függők mellett egy fiatal nő sirjában találtam meg két mogyorónyi nagyágú ezüst esörgőt, és két egymáshoz illesztett kidomborított lapokból álló 1 cm. magas lóheridomú ezüst tárgyat is, melyek hajdanta a gyöngyök közé mint lógók voltak fűzve.

A negyedik csoport, a keszthelyi sírmezők valódi specialitása, az úgynevezett kosárkás függők, a melyekből kétszáz egynehány darabot hoztam napfényre. Ezen függők arany, ezüst vagy bronzból készültek, aranyból összesen csak kettőt találtam, egy épet és egy töröttet, ezüstműsokat, legtöbbet bronzból, de ezek is hajdanta vagy aranyozva vagy ezüstözve voltak. Kivitelök művészies. Állanak pedig egy kisebb nagyobb nyitott kerek gyűrűből, a legnagyobbak átmérője 6 cm. a legkisebbé 3 cm. 5 mm., melynek alsó vége hegyes, a felsőé gombos egy kis mélyedéssel, hogy az alsónak hegyét bele lehessen illeszteni. A gyűrű felső része a legtöbb függőnél szépen díszített homloklappá szélesedik ki, ennek baljához pedig sodrony fonással egy körtealaku, sodronyművű kosárka van erősítve. A kosárka alkatrészei a következők: legalul tömör karika, a melyen egy kis kelyhecske áll. E kehelyből emelkedik ki öt ágazatban, megfordított kúp alakban az elegáns sodronytekeresekből álló kosárka, a melyre fönn szorosan egymásmellé illesztett sodronyból álló kúpfödő borul. A kúp csucsát vagy lemez félgömböcske, vagy foglalványos színes üvegesépp zárja be.

Egy másik, de sokkal ritkább és csakis ezüstműből előfordult kosárka abban különbözik a leirtótól, hogy a sodronytekeres üveget nem kúp, hanem egyenes lap födi, mely szintén sodronymű, és a melynek közepén sodronydísz között egy befoglalt, többnyire sárgás üvegesépp díszelg.

A homloklapok vagy tömör gömböcsökkel, vagy színes ragaszszal kitöltött, fönn nyílt rekeszekkel, vagy befoglalt üvegeséppel vannak díszítve, de a dísz annyiféle, oly változatos, hogy azt látni kell, leírni nagyon bajos volna, mert akkor csaknem valamennyit kellene leírnom, miután két egyenlő párt, úgyiszlán, nem is találtam.

Mindamellett a nevezetes alaki és díszítési különbségeket tekintve e függők is több fajtára oszlanak. Külön fajtát képeznek az előbb említett lapos födelű kosárkások, külön fajtát azon ezüst függők, melyekről a kosárka, eredeti rendeltetéséhez hiven, szabadon lóg le, ámbar ezek nagyon ritkák; külön fajtát végre azon bronzfüggők, hol a kosár kúp-födelének oldalai nyolezas alakban rára-kott sodronydíszszel vannak ékítve, ezeknél többnyire a kosárka alsó karikájáról még egy nagyobb zárt karika is lóg le.

Ezen függők képezik összes tárgyaiunk fénypontját, ezek adják meg a keszthelyi sírmezőknek valódi értéküket. Hogy töredékes igen sok van közöttük, azt nem lehet csodálni. Gyakran az olcalt fekvő fej zuzta össze azt, a mi alája került, sok esetben a rájuk nehezedett föld és kötömeg törte darabra a gyöngy finom szerkezetű kosárkákat, úgy, hogy voltaképen az bamulandó, hogyan maradhatott meg még ennyi is épségben. Hogy egy-egy ily függő kivétele néha mennyi veszélyt okozott, kivált mikor a kökemény-ségű földben a koponya rajta feküdt, arról csak annak van fogalma, a ki jelen volt.

A dísz tárgyak utolsó, de nem legjelentéktelenebb csoportja: a karpereczek és kargyűrűk. Nők és gyermekeknél csaknem általánosak, férfiaknál ritkábbak. Anyaguk ezüst, bronz, vas. Az első és utolsó fajtaról nincs sok mondani valóm. Ezüstműből találtam két kapesos, lemezes karpereczet. A lemez szélessége 2 cm. melynek egész teriméje köröskörül futó és szorosan egymás mellett álló hullámvonalakkal volt díszítve. — Vastól vagy sodrott vagy kovácsolt kargyűrűk léptek fel, férfiaknál gyakrabban, nőknél ritkábban. Éktelen rozsdamészített portékák.

A bronz-lemezes karpereczek kétfélék: vagy kapesosak, ezek nagyon ritkák, vagy nyitottak és két kígyófejben végződők, ezek közönségesek. A karpereczek küloldala koncentrikus körökkel, bevéselt vagy bevert pont és vonaldíszszel vannak ékítve, egyikén másikon igazán művészi rajz látható. Egyenlően díszített példányok alig találkoznak.

A kargyűrűk közt legritkábbak a vonal és pontezifrázzal ékeskedő bunkós végűek, ilyen igazi diszpéldányt csak kettőt leltem. Legszámosabbak a négyélűek, ezek két felső lapján hullámvonal fut körül, tompa végök vonaldiszes. Van ilyen kigyófejben végződő is akár hány. Az egészen sima, gömbölyded kargyűrűk nem épen számosak, — több mindennemű kargyűrűn és karperecezen a hajdani aranyozás nyomai még látszanak. A bronz karperecek és kargyűrűk száma is néhány százra rüg.

Van még egy kis csoport bronz és esonttárgy, melyek eredeti rendeltetését nem tudtam kiböngészni. Későbbi kutatások, vagy más leletekkel való összehasonlítás által talán ezekkel is tisztába fogunk még jönni. Hogy néha sokkal régibb dolgok is tétettek sirjainkba, bizonyítja azon kis serpentinbaltá, mely ezüst, bronz és vastárgyakkal egyetemben egy férfisir melléklete gyanánt szerepelt.

Nem mellőzhetem hallgatással a sírokban itt-ott talált érmeket sem, melyek kizárólagosan római eredetűek és a melyek legfiatalabbjai a Gratianus-félék. Régibb, az van. Ilyen egy igen szép Tiberius ezüst denár, hátlapján az ülő császár alakja, jobbáiban palmaágat, baljában lándzsát, vagy talán hosszú sceptrumot tart. A kifelé fordított betűk e köriratot adják: PONTIF MAXIM. Az előlap körirata: TICAESAR DIVIAVGFVAVGVSTVS. Ez az egyetlen ezüst érme a Dobogóról. A nem átfurt, tehát nem a gyöngyfüzerek lógói gyanánt használt érmek rendszerint a jobb kéz alatt feküdtek. Az éremleletekből világosan következik, hogy sírmezők Gratianusnál nem idősebb. De hogy nem is sokkal fiatalabb, a mellett nyomós bizonyítékok szólnak.

Bizonyíték az, hogy Gratianusnál fiatalabb érmet sem a Dobogón sem a városi sírmezőn nem találtam. Pedig a három ezer sir egyikébe már csak tévedhetett volna egy, ha ugyan népünknek olyan lett volna.

Főntos bizonyíték továbbá azon számos határozottan római tárgy, melyet népünk házieszközül vagy ékszerül használt; nemkülönbén azon sok díszítési motívum, melyet népünk a rómaiaktól kölcsönzött, ilyen a concentrikus kör, a

hullámvonal, a maeander. Végül és legfőképp azon kifejtett művészi technika, melyvel kivált a szebb ékszertárgyak készültek. Ily műipar barbar népnél ninesen, és e körülményt illetőleg csak két lehetőség létezik: népünk vagy úgy vette tárgyait a rómaiaktól, a mit ugyan az üveggyöngyökre nézve kézségesen elfogadok; vagy hogy népünk a római kézműipart még teljes működésben találta, és hogy ez a jövevény nép izlését elfogadta, és a keletről hozott mintákat utánozta fejlesztette, szebbítette.

Ha már temetőnk korát csaknem biztossággal a IV. század végére vagy az V. század elejére tehetjük, még mindig megoldatlan az a kérdés, hogy minő néptől eredt? — Tény az, hogy Keszthely határának akkor nagy lakosságának kellett lenni, mert ennek az egykori lakosság temetkezéseit nemesak a városi és dobogói sírmezőkön, hanem a páhoki hegyoldalban, valamint a diósi szőlőhegységben is meg lehet találni. Ez utóbbi helyen vegyes római téglasírokkal. A téglák bélyege: C. M. R. Tény az, hogy ez a lakosság, legalább annak nem harezképes része, huzamosabban tanyázott itt. Hogy az ide temetkezett férfiak sírjai csak igen gyér számban mutattak fel mellékleteket, a férfisírok többsége pedig alig adtak mást, mint értéktelen vastárgyakat, az úgy magyarázható, hogy szabad férfiú csak kevés halt meg családjánál, mert azok folytonos harezolással voltak elfoglalva, a kiknek esontjai, tudja az ég, mily esatamezőn porlanak, — a többi szegényes férfisir pedig valószínűleg rabszolgák tetemeit takarja. — A koponya alkatott, de még egyes ékszerek keleti formáit tekintve, csaknem az is ténynek mondható, hogy népünk Ázsiából jöhetet. A történelem tanúsága szerint pedig, a IV. század második felében, a népvándorlás hullámai mind sürűbben esaptak át Pannoniába. — Szent Jeromos 393 táján a következőket írja Heliodorushoz intézett levelében: — „Borzad az ember lelke, ha korunk viszontagságait tekinti. Már több mint húsz éve, hogy Konstantinápoly és a juliai alpok között naponkint római vér foly. Scythiát, Thraciát, Macedoniát, Dardaniát, Dáciát, Thessaliát, Achaját, Epirust, Dalmatiát, mindkét Pannoniát a goth, sarmata,

quad, alán hún, vandal és marcomann hadak pusztítják, rabolják.“ — Mindazonáltal az itt lakott nép miféleségéről, pozitív adat hiányában, véleményt nem akarok közölni.

Végül megjegyzem, hogy az egész dobogói lelet néhány darab kivételével, a magyar Nemzeti Múzeumban van letéve.¹

¹ Hálás elismeréssel kell fölemlítenem, hogy az egész Dobogó felásatásához a magas kormány és a M. N. Múzeum több ízben járult anyagi segítséggel.

GRÓF PÁLEFFY MIKLÓS

FŐKANCELLÁR

EMLÉKIRATAI

MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÁSÁRÓL.

ADALÉK MÁRIA TERÉZIA KORÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ.

DETA

MARCZALI HENRIK.

(OLVASTATOTT A II. OSZT. ÜLÉSÉN 1884. MÁJUS 21.)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1884.